

Allò que nos resta del dialecte rossellonès

Estès al peu del Canigó, entre l'Albera i les Corberes, el dialecte septentrional o rossellonès, tal com sempre s'ha definit, ja ha passat a la història. Els últims parlants, alguns centenars de persones, potser uns milers, desapareixen sense haver transmès llur manera de parlar la nostra llengua.

Text > **JOAN PEYTAVÍ**, catedràtic d'estudis catalans a la Universitat de Perpinyà i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

>> *La cabeca (Athene noctua) habita els boscos del territori nord-català.*

A conseqüència d'una voluntat d'integració social en el model francès del segle xx i d'una assimilació alhora sorneguera i orquestrada des de dalt, però també fruit dels immensos canvis demogràfics, un dels primers elements de la catalanitat d'aquestes terres que pateix canvis és el dialecte. Sort que representa una part ínfima de la llengua i que aquesta se'n surt per altres mitjans, com ja veurem. Però avui ja no sentireu a dir «Quin eixorit que fai! Aquei matí som dixat la votura arramblada en qualque rodal i ara la sé pas trapar, me'n recordi pas pus», no s'ou pas més la música de la llengua que parlaven els meus padrins. En aquest començament de segle XXI, la vida dels dialectes s'esfuma, cruspida per la globalització accelerada i la intercomunicació permanent que aniquila les parles locals.

El dialecte que es parla (o que es parlava) aquí és el resultat de l'acceleració de la «dialectalització» en l'era moderna, la fragmentació estatal de la Corona catalana en els segles xv i xvii, la separació política de 1659-1660, la proximitat medieval i la immigració occitanes dels segles xvi i xvii, l'inici de l'afrancesament del segle xviii. Més tard, les convulsions dels segles xix-xxi que toquen la llengua, com ara les lleis escolars (dècada dels vuitanta del segle xix) o les brutals transformacions demogràfiques del darrer segle.

Però el rossellonès que entenem encara com un dialecte històric, realment es parlava a l'edat mitjana o moderna? En els testimoniatges dels

arxiu, poca cosa trobem de diferent entre Perpinyà, Lleida o Girona, però es tracta d'un entorn administratiu. Es comencen a sentir més variacions ben entrat el segle XVIII i el segle XIX, quan les institucions francesitzadores ataquen el català escrit. El segle XX, sobretot entre les guerres mundials, quan l'escola i l'ascens social passa pel francès, viu la interrupció i la substitució lingüística i, consegüentment, la pèrdua del dialecte.

Avui, qui parla català al nord de l'Albera? I qui parla què? Els locals més vells són els últims que saben el dialecte i que ja el perden, perquè tenen cada dia menys interlocutors. Els activistes, els militants i els convertits a la llengua malden per mantenir el que es pot en una població francòfona de domini aclaparador i representen el gros que porta més el futur de la llengua al nord. El grau de locució, però, és força variable: entre el qui s'accontenta de dir unes frases en un restaurant de l'Empordà (on li contestaran en castellà o en anglès) i aquell que viu la passió quotidiana de la llengua amb militància; entre un nouvingut valencià que trauria mal a parlar francès i pot viure encara en català, i l'acabat d'instal·lar un xic interessat per la «cultura local». Hi afegim els gitanos, que tenen una parla pròpia, dialectalment més gironina però amb un deix local, tot i que les últimes generacions ja usen més el francès. Quanta gent suma, tot això? Unes desenes de milers, en una població que assolirà d'aquí a poc el mig milió.

En aquest paisatge desolador, per què cal mantenir el dialecte? Cal abandonar tot a l'estàndard quan volem parlar i fer viure el català? El pragmatisme apostaria per una resposta positiva en un marc d'aprenentatge o de replantació, però primer cal tornar a plantejar-se si ens estem inventant un «nou rossellonès». En aquest cas, la definició hauria de continuar sent la «llengua catalana parlada pels que viuen a la Catalunya del Nord o francesa». Encara és força geogràfica, en un marc prolífic de models de parlants, tal com demostren els estudis de les darreres dades lingüístiques.

Avui, en un món de «visibilització» constant dels individus, disposem de més suports (xarxes socials, entrevistes, pòdcasts, etc.) per saber com es parla el català a Perpinyà, Pià o Eus.

>> Un clap de ginestroles a la tardor.

>> Un parpinyol o parpallol.

Entre el dialecte dels besavis i la llengua de l'escola, el català «que ara es parla» aquí és un estàndard, que inclou trets dialectals i massa sovint prosòdia francesa

Entre el dialecte dels besavis i la llengua de l'escola, el català «que ara es parla» aquí és un estàndard, que inclou trets dialectals (la majoria lèxics) i massa sovint prosòdia francesa. El pes del central hi fa el paper de la llengua de l'orgull que es vol retrobar, però la influència del francès irromp en calcs sintàctics i en fonètica. Uns mots s'han conservat, uns altres s'han perdut: ja no es menja *juliana*, sinó *bacallà*; *nous* i no *nogues*; *crancs* i no *franquets*; un *apaga* el llum, un *latuda* pas més; totes són *papallones* i no *parpinyols* o *parpallols*; el *ca* no *jaupa* pas pus, és el *gos* que *lladra*; el *cotxe* arriba amb força davant la *votura*; els possessius *meua*, *teua*, *seua* tendeixen a cedir el

pas a *meva*, *teva*, *seva*; els personals *me*, *te*, *se*, *nos* s'esborren davant de *em*, *et*, *es*, *ens*; fa cada vegada més *cal[ó]* i no *cal[ú]*, i ben aviat es pujarà al *Canig[ó]* i no al *Canig[ú]*; bevem cada cop més en *copes* o *gots* i no en *veïres*; la negació *no* pren el pas al *pas*; però s'usa encara el *cambajó*, el *cotiu*, la *bunyeta* o la *rosquilla*, símbols d'un patrimoni més paisatgístic i gastronòmic que filològic.

El català que el segle passat havia estat la llengua dels camperols, els pobres i els exclosos del «projecte nacional francès» ja no es mira, però, d'una manera tan negativa. A més, per remei a un evident pessimisme, l'historiador que soc sap ben bé que mai res no és definitiu.